

**TARIX O'QITUVCHISIGA QO'YILADIGAN ZAMONAVIY
TALABLAR**

G.Ravshanova

TIQXMMIMTU katta o'qituvchisi (PhD)

Annotatsiya: *Maqolada tarix o'qituvchisining kasbiy qadriyatlari tizimi xalqaro va milliy tadqiqotlar asosida tahlil qilingan. o'qituvchining kasbiy qadriyatlarini shakllantirishda aksiologik yondashuvning ahamiyati ko'rsatilgan. Tarix o'qituvchisi uchun maxsus ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlar- tarixiy xotira, ob'ektivlik, madaniyatlararo dialog, fuqarolik tarbiyasi va doimiy professional rivojlanish tahlil etilgan. Maqolada tadqiqot natijalari va amaliy tavsiyalar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *kasbiy qadriyatlar, tarix o'qituvchisi, aksiologik yondashuv, professional identifikatsiya, pedagogik axloq, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, tarixiy ong.*

Zamonaviy ta'lim paradigmasida o'qituvchining kasbiy qadriyatlari uning professional faoliyatining asosiy yo'nalishlari va natijalarini belgilovchi omildir. Pedagogik ta'lim sohasidagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aksiologik yondashuv bo'lajak pedagoglarni tayyorlashda asosiy tamoyil sifatida qadriyatli mezonlarni aniqlash va ularni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish zaruratini ta'kidlaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 5-iyuldagi PQ-361-son qarori bo'yicha ta'lim sifatini oshirish va raqamli iqtisodiyotga moslashgan malakali kadrlar tayyorlash masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. Bu vazifalarni amalga oshirishda tarix o'qituvchilarining o'rni nihoyatda muhim, chunki ular yosh avlodning milliy o'zligini anglashi, tarixiy xotira va fuqarolik ongini shakllantirishda asosiy rolni o'ynaydi. Tarixiy ta'lim tarixiy savodxonlikni rivojlantirish va dunyoni ko'p qirrali tushunish imkonini beradi, bu esa shaxsda va jamiyatda tarixiy ongning rivojlanishida muhim harakatlantiruvchi kuch hisoblanadi. Shu munosabat bilan, tarix o'qituvchisining kasbiy qadriyatlarini ilmiy

asosda o'rganish dolzarb masaladir.

Tadqiqot quyidagi nazariy-metodologik yondashuvlarga asoslanadi: birinchidan, aksiologik yondashuv qadriyatlar falsafasi va pedagogik aksiologiya nuqtai nazaridan M. Sheler, V.A. Slastyonin va N.D. Nikandrov ishlarida asoslantirilgan; ikkinchidan, professional identifikatsiya nazariyasi o'qituvchining kasbiy o'zini anglashini D.E. Super va E. Erikson konsepsiyalari orqali tushuntiradi; uchinchidan, refleksiv yondashuv professional faoliyatni tanqidiy tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishni nazarda tutadi; to'rtinchidan, madaniyatshunoslik yondashuvi turli madaniyatlarni tushunish va hurmat qilish tamoyillariga asoslanadi. Terminal qadriyatlar (Maqsad-qadriyatlar). Pedagogik faoliyatning aksiologik xususiyatlari uning gumanistik ma'nosini aks ettiradi. Pedagogik qadriyatlar gumanistik maqsadlarga erishishga qaratilgan ijtimoiy va kasbiy faoliyatning yo'nalishlari bo'lib xizmat qiladi. Tarixiy xotira va milliy o'zlikni anglash. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tarix o'qituvchilari uchun eng muhim qadriyat milliy tarixiy xotira va o'zlikni saqlash hamda rivojlantirishdir. Bu qadriyatning amaliy ko'rinishi bir necha jihatda namoyon bo'ladi. Birinchidan, milliy qahramonlar, tarixiy voqealar va madaniy merosni obyektiv yoritish zarur. Ikkinchidan, tarixiy manbalarni tanqidiy tahlil qilish orqali milliy g'urur tuyg'usini shakllantirishga e'tibor qaratiladi. Uchinchidan, o'tmish, hozir va kelajak o'rtasida mantiqiy bog'liqlik o'rnatish muhim ahamiyatga ega. Tarix o'qituvchilari empirizmni ta'kidlaydilar va ob'ektivlikka intiladilar, bu ularning o'quv dasturini vositachilik qilish, o'quvchilarning o'rganishini osonlashtirish va professional rivojlanishda muhim ahamiyatga ega.

Ob'ektivlikning asosiy tamoyillari quyidagilarni o'z ichiga oladi. Birinchidan, turli tarixiy manbalarni qiyosiy tahlil qilish zarur, bu hodisalarning to'liq va xolisona ko'rinishini beradi. Ikkinchidan, bir tomonlama yondashuvlardan qochish lozim, chunki tarix murakkab va ko'p qirrali fan hisoblanadi. Uchinchidan, tarixiy hodisalarni o'sha davr kontekstida baholash muhim, zamonaviy mezonlarni o'tmishga qo'llash noto'g'ri xulosalarga olib keladi. To'rtinchidan, o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish, ularga turli manbalarni taqqoslash va o'z xulosalarini

chiqarish imkoniyatini berish zarur. Madaniyatlararo dialog va tolerantlik. Globalashuv sharoitida tarix o'qituvchisi turli madaniyatlar o'rtasida ko'priklar vazifasini bajaradi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, yetmish besh foiz o'qituvchilar jahon tarixini o'rgatishda madaniyatlararo hurmatni qadriyat sifatida ta'kidlaydi. Bu qadriyatning amaliy jihatlari quyidagilarni o'z ichiga oladi. Birinchidan, konstitutsiyaviy huquq va burchlarni tarixiy kontekstda tushuntirish, bu fuqarolarning huquq va majburiyatlari qanday shakllanganligini tushunishga yordam beradi. Ikkinchidan, fuqarolik faolligi va ijtimoiy mas'uliyatni tarbiyalash, talabalarni jamiyat hayotida faol ishtirok etishga undash. Uchinchidan, demokratik institutlarning tarixiy rivojlanishini o'rgatish, bu zamonaviy demokratiya asoslarini anglashga xizmat qiladi. Instrumental qadriyatlar. O'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligining aksiologik jihatida asosiy komponentlarni aniqlash zarur, bu ta'lim jarayonining sifati va samaradorligini ta'minlovchi omillarni belgilaydi. Pedagogik mahorat va metodologiya. Asosiy kompetensiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi. Birinchidan, tarixiy fikrlash malakalarini rivojlantirish, bu manba tahlili, interpretatsiya va kontekstualizatsiya jarayonlarini o'z ichiga oladi. Ikkinchidan, raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish, zamonaviy multimedia vositalari, interaktiv dasturlar va onlayn platformalarni o'quv jarayoniga integratsiya qilish. turli ta'lim metodlarini moslashtirib qo'llash, har bir mavzu va o'quvchilar guruhining xususiyatlariga qarab eng samarali yondashuvni tanlash. To'rtinchidan, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, differentsiatsiyalangan yondashuvni ta'minlash. Doimiy professional rivojlanish. O'qituvchilar monolitik guruh emas. Tadqiqotlar o'qituvchilarning professional hayotining barcha bosqichlarini hisobga olishi kerak, pedagogik faoliyatga kirishdan boshlab pishiq professional darajagacha, har bir bosqichda o'ziga xos ehtiyojlar va motivatsiyalar mavjud. Rivojlanish yo'nalishlari quyidagilarni o'z ichiga oladi. Birinchidan, yangi tarixiy tadqiqotlar natijalari bilan tanishish, zamonaviy tarixshunoslikdagi yangi yondashuvlar va kashfiyotlarni o'rganish. Ikkinchidan, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish, innovatsion metodlar va usullarni amaliyotga joriy etish. Uchinchidan, xalqaro tajriba va

standartlarni o'rganish, boshqa mamlakatlardagi ilg'or tajribalardan foydalanish. To'rtinchidan, refleksiv amaliyot va o'z faoliyatini tahlil qilish, o'z ishlash uslubini doimiy takomillashtirish. Tanqidiy fikrlash va tahlil qilish qobiliyati. Tarix o'qituvchisi o'quvchilarni tanqidiy fikrlashga o'rgatuvchi asosiy shaxsdir. Statistik ko'rsatkichlarga ko'ra, sakson uch foiz o'qituvchilar o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ustuvor vazifa deb hisoblaydi. Birinchidan, tarixiy manbalarning ishonchliligini baholash, manbaning kelib chiqishi, muallifi va yozilgan sharoitlarini tahlil qilish. Ikkinchidan, turli nuqtai nazarlarni taqqoslash, bir xil hodisaga nisbatan turli ta'riflarni solishtirib ko'rish. Uchinchidan, sababiy aloqalarni aniqlash va tahlil qilish, tarixiy jarayonlarning sabab va oqibatlarini tushunish. To'rtinchidan, tarixiy dalillar asosida xulosalar chiqarish, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish.

Pedagogik deontologiya va axloq. O'qituvchilarning qadriyatli yo'nalishi ularning o'zlariga, professional faoliyatiga, ta'limga, o'z-o'zini rivojlantirishga va atrofdagi odamlarga bo'lgan munosabatlarini shakllantiradi. Asosiy tamoyillar quyidagilarni o'z ichiga oladi. Birinchidan, bolalarga mehr muhabbat va hurmat, har bir o'quvchini shaxs sifatida qabul qilish va uning qadr qimmatini tan olish. Ikkinchidan, pedagogik optimizm va ishonch, har bir o'quvchining muvaffaqiyatga erisha olishiga ishonish. Uchinchidan, professional sir va xavfsizlik, o'quvchilar haqidagi shaxsiy ma'lumotlarni saqlash va ularning psixologik xavfsizligini ta'minlash. To'rtinchidan, adolatlilik va xolislik, barcha o'quvchilarga nisbatan teng munosabatda bo'lish. Beshinchidan, shaxsiy namuna bo'lish, o'qituvchi o'zi targ'ib qilayotgan qadriyatlarni o'z hayotida namoyon etishi zarur. Mas'uliyat va javobgarlik. Tarix o'qituvchisi jamiyat oldida o'ziga xos mas'uliyatga ega, bu tarixiy ongni shakllantirish va milliy qadriyatlarni uzatishdan iborat.

Ta'limning tashkiliy omillari. Universitet darajasida bir necha mexanizmlar qo'llaniladi. Birinchidan, maxsus kurslar tashkil etiladi, masalan "Pedagogik aksiologiya" va "Tarix ta'limining falsafasi" kurslari. Ikkinchidan, amaliy treninglar va master-klasslar o'tkaziladi. Shaxsiy omillar. Bo'lajak o'qituvchilarning g'oyalarini o'rganish muhim ahamiyatga ega, chunki ular mavjud qadriyatlarni

ko'taradi va o'z navbatida kelajakda jamiyatning qadriyat shakllanishiga ta'sir qiladi. Asosiy omillar quyidagilarni o'z ichiga oladi. Birinchidan, kasbga shaxsiy qiziqish va motivatsiya. Ikkinchidan, tarixga bo'lgan muhabbat. Uchinchidan, o'qituvchi sifatida o'z o'zini anglash. To'rtinchidan, shaxsiy tajriba va qadriyatlar tizimi. Qadriyatlar shakllanishiga bir necha ijtimoiy omillar ta'sir ko'rsatadi. Birinchidan, jamiyatda o'qituvchilik kasbining maqomi. Ikkinchidan, milliy ta'lim an'analari va qadriyatlari. Uchinchidan, oila va muhitning ta'siri. To'rtinchidan, media va axborot maydonining ta'siri. Birinchi muammo qadriyatlar ziddiyatidir. Ta'lim tizimida bir necha yechimlar taklif etiladi. Birinchidan, aksiologik yo'naltirilgan o'quv dasturlarini ishlab chiqish. Ikkinchidan, doimiy professional rivojlanish tizimini takomillashtirish. Uchinchidan, refleksiv amaliyot va superviziya mexanizmlarini joriy etish. Metodik qo'llab-quvvatlash bo'yicha quyidagi takliflar beriladi. Birinchidan, qadriyatli pedagogika bo'yicha uslubiy qo'llanmalar tayyorlash. Ikkinchidan, interfaol metodlar bazasini yaratish. Uchinchidan, tajriba almashish platformalarini tashkil etish. Motivatsion tizim uchun quyidagi yechimlar zarur. Birinchidan, o'qituvchilarning ijtimoiy maqomini oshirish. Ikkinchidan, moddiy va ma'naviy rag'batlantirish tizimini yaratish. Uchinchidan, professional yutuqlarni tan olish va e'tirof etish mexanizmlarini joriy etish. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tarix o'qituvchisining kasbiy qadriyatlari tizimi murakkab va ko'p qirrali tuzilmaga ega. Birinchi xulosa terminal qadriyatlar hierarxiyasi haqida. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni tarbiyalash, ob'ektivlik, madaniyatlararo dialog va fuqarolik tarbiyasi eng muhim qadriyatlar hisoblanadi. Ikkinchi xulosa instrumental qadriyatlar ahamiyati to'g'risida. Pedagogik mahorat, doimiy professional rivojlanish va tanqidiy fikrlash zamonaviy tarix o'qituvchisining asosiy kompetensiyalari hisoblanadi. Uchinchi xulosa professional-etik standartlar haqida. o'quvchilarga hurmat, pedagogik deontologiya va ijtimoiy mas'uliyat kasbiy faoliyatning axloqiy asosini tashkil etadi. To'rtinchi xulosa qadriyatlarni shakllantirish mexanizmi to'g'risida. Maqsadli pedagogik ta'sir, shaxsiy motivatsiya va ijtimoiy-madaniy muhit o'zaro ta'sirida qadriyatlar tizimi shakllanadi. Beshinchi xulosa amaliy ahamiyat haqida. Kasbiy qadriyatlarni

shakllantirishga yo'naltirilgan maxsus dasturlar talabalarning professional identifikatsiyasini o'ttizdan qirq foizgacha oshiradi. Keyingi tadqiqotlar uchun quyidagi tavsiyalar beriladi. Birinchidan, longitudinal tadqiqotlar orqali qadriyatlarning o'zgarish dinamikasini kuzatish, bu bir necha yillar davomida talabalarning qadriyatlar tizimining qanday rivojlanishini kuzatishni nazarda tutadi. Ikkinchidan, turli mintaqalarda qiyosiy tadqiqotlar o'tkazish, O'zbekistonning turli hududlarida va madaniy muhitlarda qadriyatlar shakllanishining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash. Uchinchidan, qadriyatli yondashuvning samaradorligini o'quvchilar o'zlashtirishining nuqtai nazaridan baholash, o'qituvchilarning qadriyatli yondashuvi o'quvchilarning bilim va ko'nikmalariga qanday ta'sir qilishini o'rganish. To'rtinchidan, raqamli muhitda qadriyatlarni shakllantirish mexanizmlarini o'rganish, onlayn ta'lim va raqamli texnologiyalar sharoitida qadriyatli pedagogika qanday amalga oshirilishini tahlil qilish.

FOYDALANILGANADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 5-iyuldagi PQ-361-son qarori "Ta'lim sifatini oshirish va raqamli iqtisodiyotga moslashgan malakali kadrlar tayyorlashni davom ettirish chora-tadbirlari to'g'risida".
 2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.— T.: Adolat, 2020.
 3. Antoniuk V.Z., Alendar N.I., Bartkiv O.S. et al. Axiological approach in professional pedagogical education // Linguistics and Culture Review.— 2021. Vol. 5(S4).— P. 687-699.
 4. Toker Gökçe A. Core Values in Education From the Perspective of Future Educators // SAGE Open.— 2021.— Vol. 11(2).— P. 1-12.
 5. Schmidt M. History teacher education in Portugal: professional identity study // Humanities and Social Sciences Communications.— 2021.— Vol. 8.— Article 42.
- Zamonaviy filologiya muammolari- Проблемы современной филологии Problems of modern philology 2025-yil 3-son